

Werken in groep met agressiefeiten

Een rijkdom aan perspectieven

Sarah Goris *

Groepstherapie staat de afgelopen jaren steeds meer in de belangstelling. Ook binnen de forensische hulpverlening is er een toenemende interesse voor deze vorm van therapie.

In dit artikel geef ik een kijk in systeemtheoretisch geïnspireerde groepen met daders van agressiefeiten die een leerstraf opgelegd kregen.

Binnen het forensisch werken is het altijd zoeken naar een evenwicht tussen steunen en confronteren, tussen erkenning geven aan de last van de dader enerzijds en het bespreekbaar maken van verantwoordelijkheid, eigen aandeel en herstel anderzijds. Een groep kan in beide opzichten versterkend werken. De opzet en thema's van de groepssessies en de houding van de therapeut ondersteunen een groepsdynamiek waarbij de feedback van groepsleden helend en confronterend wordt.

Kernwoorden: groepstherapie, daders, agressiefeiten
SB2/ JG35 / 2017 / p.137-154

* Criminoloog, seksuoloog en systeemtheoretisch psychotherapeut. Freelance medewerker bij Interactie-Academie en zelfstandig systeemtherapeut bij Ligado, Heusden-Zolder.
E-mail: sarah.goris@ligado.be

Groep 'omgaan met agressie'

Het groepsaanbod 'omgaan met agressie' omvat dertig uren en is bedoeld voor cliënten die agressiefeiten gepleegd hebben. De cliënten worden meestal doorverwezen via het justitiehuis¹. Vaak gaat het om cliënten die vanuit een bemiddeling in strafzaken of een probatie² aan bepaalde voorwaarden moeten voldoen om verdere vervolging of een gevangenisstraf te vermijden. Deelname aan de groep kan een van deze voorwaarden zijn. Aanwezigheid en medewerking zijn vereist. Wanneer cliënten afspraken niet nakomen, wordt dit gerapporteerd aan het justitiehuis en worden er door hen verdere maatregelen genomen. In die zin kunnen we dus spreken van gedwongen hulpverlening.

Ons groepsaanbod bestaat inhoudelijk uit twee modules. Een module psycho-educatie en een module delictanalyse. Het werken rond sociale vaardigheden zit indirect in beide modules vervat en komt aan bod via de gesprekken die plaatsvinden tussen de groepsleden.

De groep wordt altijd geleid door twee systeemtherapeuten. Hun houding en visie zijn geïnspireerd op de ideeën van Alan Jenkins (2009). Jenkins gaat ervan uit dat een moreel discours beknottend werkt en het verlangen van mensen om te veranderen en andere perspectieven binnen te laten, kleiner maakt. Oprechte interesse in de persoon, een doorgedreven niet-veroordeelende houding en werken vanuit een niet-normatief kader zijn volgens hem noodzakelijke voorwaarden voor het werken met daders. We lichten in wat volgt de inhoud en de werking van de twee hoofdmodules verder toe.

Het creëren van een veilig groepsklimaat

De groep start met een module psycho-educatie. Deze neemt een achttal uren in beslag. Omdat het in deze module niet rechtstreeks over het eigen

1 Het justitiehuis is in België onder andere bevoegd om daders na hun detentie of in geval van een alternatieve maatregel op te volgen. De justitieassistenten gaan na of de dader zich houdt aan de gestelde voorwaarden en rapporteren hierover aan de rechterlijke macht.

2 Een probatie is een maatregel waarbij de rechter ofwel de uitspraak van de straf opschoort als de dader bepaalde voorwaarden naleeft (probatieopschorting). Of waarbij de rechter wel een straf uitspreekt, maar de dader deze niet moet uitvoeren als hij zijn voorwaarden naleeft (probatieuitstel). De justitieassistent volgt op of de dader zich al dan niet aan de gestelde voorwaarden houdt en rapporteert aan de probatiecommissie.

delict of persoonlijke verhalen gaat, is ze geschikt om op een veilige manier de groep te vormen. De therapeuten proberen vanaf de eerste sessie consequent aan de groep aan te geven dat verschil in mening of betekenisgeving onvermijdelijk en zelfs waardevol is (Van Reybrouck, 2012). Verschillende perspectieven construeren immers een rijker verhaal. Tegelijkertijd wordt een respectvolle houding van de groepsleden gevraagd als het gaat over verschil. Gaandeweg deze eerste module zien we vaak dat groepsleden zich deze basishouding naar elkaar eigen maken en ondervinden dat verschil niet tot conflict hoeft te leiden (althans niet tijdens de groeps gesprekken). Dit is dan weer een voorwaarde om over te kunnen gaan naar de tweede module waarbij het belangrijk is dat de groepsleden elkaar andere perspectieven kunnen teruggeven.

Concreet komen in de module psycho-educatie volgende thema's aan bod: agressie en betekenisgeving, verschil tussen binnenkant en buitenkant, en normen en waarden.

Op zoek naar de betekenisgeving

De psycho-educatie start met een linguagram³ (Lang & McAdam, 1996). Deze methodiek helpt om wat iedereen verstaat onder het woord agressie in kaart te brengen. Niet zelden zit er een discrepantie tussen de betekenis die de groepsleden geven aan het woord agressie en de betekenisgeving die de samenleving aan het woord agressie geeft.

Karel (47 jaar) moet naar de vorming komen wegens agressiefeiten op de vriend van zijn stiefdochter. Hij had hem enkele slagen toegediend en hardhandig buitengezet. Aanleiding was dat de jongen zonder zijn toestemming was blijven overnachten. Toen Karel hier 's nachts achter kwam, werd hij furieus en pleegde de feiten. Karel vindt het onbegrijpelijk dat hij naar de cursus moet komen en niet de jongen! Het ging in zijn beleving immers om een inbreker, hij was toch zonder zijn toestemming in zijn

3 Het linguagram is een systeemtheoretische methodiek, een mindmap waarbij men het woord waarvan men de betekenisgeving wil deconstrueren of verruimen centraal stelt om vervolgens samen met de cliënt(en) te zoeken naar associaties die men heeft bij het centrale woord.

huis? In een dergelijk geval is agressie toch niet strafbaar? Dan gaat het toch om wettelijke zelfverdediging? De groep reageert verdeeld. Enkelen zijn het eens met Karel, anderen dan weer niet.

Met behulp van een linguagram rond agressie proberen we andere perspectieven en betekenissen binnen te brengen. Dit doen we door de groepsleden te laten nadenken over hoe anderen deze feiten zouden interpreteren. Hoe zou het slachtoffer kijken naar de feiten? Hoe zou de man op de straat hierop reageren? Wat zou de wet hierover zeggen? Dit creëert vaak een eerste mogelijkheid om toch wat te differentiëren; het verschil tussen wat het groepslid vindt en wat omstanders denken wordt hierdoor bespreekbaar.

We leggen in bovenstaand voorbeeld uit aan de groep wat de wet zegt over zulke feiten. Dat er inderdaad in sommige gevallen strafuitsluitingsgronden bestaan, maar dat het verdedigen van je eigendom of andere materiële zaken hier niet onder valt en geweld dus niet rechtvaardigt voor de wetgever. De groep reageert in eerste instantie opstandig: 'Dat kan toch niet!' 'Wat denken ze wel.' 'We hebben toch het recht om onszelf en onze spullen te verdedigen!'

De therapeuten geven niet oordelend terug dat iedereen inderdaad deze KEUZE heeft, maar dat men dan ook de (strafrechtelijke) gevolgen die de wet bepaalt, zal moeten accepteren. Karel zegt plots: 'Ja, daar kan je dan niet veel aan doen, hé ... de wet is de wet!' De groep wordt weer rustig, we spreken verder over hoe verwarrend het soms is, al die verschillende betekenissen.

Een van de groepsleden vraagt aan Karel hoe zijn stiefdochter eigenlijk kijkt naar de feiten. Was ze boos op Karel omdat hij haar vriendje geslagen had? Karel zegt dat zijn stiefdochter inderdaad boos op hem was, er was zelfs een tijd geen contact. Zij zag de feiten als ongepaste agressie. Later blijkt uit het verhaal dat ook Karels vrouw zijn gedrag veroordeelt en van Karel verwacht dat hij hulp zoekt.

Bij het maken van een agressielinguagram is het belangrijk dat de verhalen alleen als illustratie worden gebruikt. Het gaat niet over de persoonlijke verhalen, maar wel over de veelheid aan perspectieven over agressie. Door

op deze wijze te werk te gaan, worden ook de groepsleden nieuwsgierig naar de meningen en reacties van anderen en bevragen elkaar daarover. Er komt ruimte voor reflectie over de diversiteit aan betekenissen. Naast het linguagram rond 'agressie' maken we in de groep ook een linguagram rond 'de agressor'. We exploreren de verschillende betekenisgevingen die er zijn over de persoon die agressiefeiten pleegde. Dit is vaak een heikel punt voor de groepsleden, omdat dit iets zegt over hun identiteit. Zij zien zichzelf vaak niet als een agressor of agressieve persoon.

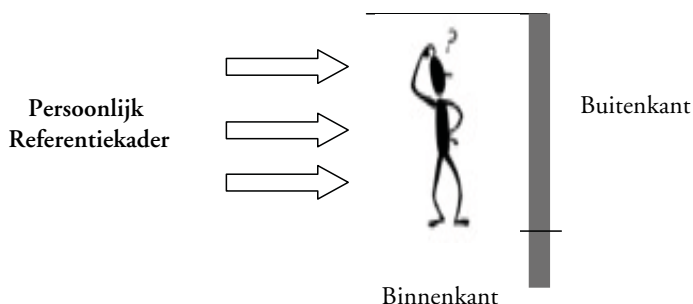
Tomas (28 jaar): 'Wij zijn GEEN agressor!!! Een agressor is iemand die het voor de sport doet, een psychopaat, iemand zonder geweten, iemand die agressie uit het niets pleegt ... Zo worden wij nu ook gezien door de maatschappij!!! Dat is toch niet eerlijk!'

Door het begrip agressor komt de visie van de samenleving als thema binnen. Ook hier proberen we vooral visies te exploreren en gaan we niet dieper in op de persoonlijke verhalen van de groepsleden. Ook bij dit linguagram gaan we op zoek naar de verschillende betekenisgevingen die bijvoorbeeld netwerkliden of ook de groepsleden kunnen hebben over de persoon die de agressiefeiten pleegde. We zoomen in op de context: zou het kunnen dat iemand op dat moment in die situatie door anderen misschien wel als een agressor gezien werd? We vragen naar verhalen ter illustratie.

Yassin (35 jaar) heeft een deur ingetrapt en zijn ex-vrouw op de grond geduwd. De kinderen waren getuige van dit incident. We staan samen met de groep stil bij hoe zij dit ervaren kunnen hebben en hoe zij Yassin op dat moment zagen. Groepsleden geven aan dat de kinderen wellicht bang waren. Eén groepslid zegt dat Yassin andere manieren zal moeten leren om met zijn frustraties om te gaan.

Over binnenkanten, buitenkanten en overkanten

Tijdens de module psycho-educatie maken we cliënten ook wegwijs in een aantal systeemtheoretische basisprincipes als binnenkant/buitenkant/overkant en het verschil tussen bedoelingen en effecten.

Dit is voor onze (forensische) cliënten helemaal geen gemakkelijk onderwerp. Kwetsbare binnenkanten worden soms verstopt achter een ruwe en agressieve buitenkant. Wij vertrekken van de aanname dat daardoor binnenkanten complex en gedifferentieerd kunnen zijn, terwijl buitenkanten vaak een eenzijdig (lees agressief) beeld laten zien. Mensen reageren altijd op buitenkanten, waardoor cliënten zich vaak niet begrepen voelen:

Kenny (25 jaar) was dakloos en verslaafd op het moment van de feiten. Hij voelde zich in het nauw gedreven en aan zijn lot overgelaten. Toen hij ook bij zijn grootmoeder, de enige persoon die hem altijd helpt, niet binnen mocht, sloegen de stoppen door. Hij sloeg een raam van zijn grootmoeders huis stuk, schrok van zichzelf en vluchtte snel weg.

Tijdens de sessie staan we stil bij het verschil tussen binnenkant en buitenkant en hoe dat de interacties met grootmoeder mee beïnvloed heeft. Kenny krijgt in eerste instantie veel begrip voor zijn gevoelens. Een groeps-lid dat ook dakloos was, herkent bijvoorbeeld de ervaring van 'geen bestaansrecht hebben'. Wanneer we de groep vragen naar Kenny's buitenkant op dat moment, zegt iemand aarzelend: 'Tja, hij was toen eigenlijk een junkie ...' We exploreren dit verder: 'Hoe gedraagt een junkie zich aan de buitenkant?' en we toetsen dit ook bij Kenny. We komen zo tot de conclusie dat grootmoeder, op basis van wat ze zag (doffe ogen, onberekenbare buitenkant ...), misschien wel goede redenen had om de deur niet open te doen ... Kenny erkent dat hij 'een ander persoon' is wanneer hij gebruikt heeft. Dan is hij niet de lieve en zorgzame Kenny die hij anders wel kan zijn.

Aan de hand van bovenstaande dialogen, krijgen we samen met de groepsleden zicht op het verschil tussen binnenkant en buitenkant en het feit dat de ander altijd zal reageren op wat hij of zij ziet (Fondelli, 2005). Met de groep denken we samen na over hoe we het eenzijdige buitenkantbeeld zouden kunnen ombuigen. Kan je ook andere dingen die je voelt tonen? Hierbij komen we vaak op het thema van 'het referentiekader'. Je referentiekader, het geheel van ervaringen, geschiedenis, cultuur of achtergrond beïnvloedt hoe je kijkt naar de dingen, reageert op situaties.

Roberto (19 jaar): 'Als ik mijn emoties zou tonen bij ons op straat? Dan ben ik genaaid! Ze lachen me gewoon uit, nemen me niet meer serieus.'

Murat (34 jaar): 'Ik moest thuis niet afkomen met gevoelens en zo. Mannen moeten sterk zijn bij ons, niet janken!'

Maar we zien ook 'uitzonderingen' (White, 1995), momenten of situaties waarbij het de cliënt bijvoorbeeld wel lukt om zich kwetsbaar op te stellen, of te spreken over wat hem bezighoudt. Het is hartverwarmend als deze uitzonderingen gedeeld kunnen worden met de andere groepsleden.

Koen (36 jaar): 'Bij mijn vrouw kan ik echt mezelf zijn. Zij is de enige die ik vertrouw en me wel al heeft zien huilen.'

Deze uitzonderingen vinden soms ook plaats tijdens het groepsproces zelf:

Mats (21 jaar) zegt dat de Moslimjongeren die hij kent vrijwel allen in de criminaliteit zitten, kleine feiten plegen. Yassin zwijgt en wordt stil wanneer Mats dit verhaal vertelt. Iets later vertelt Mats een ander verhaal over het afgelopen weekend. Hij was erg dronken en kon niet meer met de auto rijden. Zijn Turkse vriend, die Moslim is, dronk niet, maar had wel wiet gerookt, vertelt Mats. Plots zegt Yassin fel: 'Je moet ermee stoppen om zo te spreken over ons!'

De groep valt stil. We vragen aan Yassin hoe deze uitspraak van Mats voor hem binnenkwam. Hij geeft aan dat dit kwetsend was, ook de eerste uitspraak, maar dat hij hier niets van wou zeggen. Yassin vertelt over beledigingen en racisme die alleen maar erger werden na de aanslagen van maart 2016. Hij vertelt ook dat zulke uitspraken hem agressief maken. De

therapeut geeft aan dat het dan wel enorm knap is dat hij in de groep op een beleefde en respectvolle manier zijn grens aangeeft. De andere groepsleden bevestigen dit. Yassin kijkt verbaasd. Hij zegt dat hij normaal gesproken Mats zeker had geslagen. Nogmaals geven we aan dat hij hier iets anders heeft laten zien. We staan vervolgens samen met de groep stil bij het waarom van deze uitzondering. Wat maakte dat Yassin in deze context iets anders kon tonen dan agressie?

Spreeken over normen en waarden

Als therapeuten werken we tijdens alle groepssessies met een uitnodigende houding (Habekotté, 2008) waarbij we oprecht geïnteresseerd en nieuwsgierig zijn om meer te weten te komen over ethische fundamenteën, de normen en waarden van de groepsleden (Jenkins, 2009). Wij proberen zelf uit het morele discours te blijven. Jenkins onderstreept dat agressie vaak plaatsvindt in de naam van waarden als rechtvaardigheid, eerlijkheid en gelijkheid. Volgens hem heeft geweld een belangrijke politieke dimensie. Geweld heeft te maken met macht en machtsverhoudingen, hiërarchieën die eigen zijn aan onze samenleving, zoals mannen versus vrouwen, kinderen versus hun ouders, zwakken versus sterken. Er zijn ook maatschappelijk geaccepteerde ideeën die geweld kunnen 'rechtvaardigen'. Jenkins ziet het plegen van geweld als een soort van medeplichtigheid (*complicity*) aan deze maatschappelijk geaccepteerde ideeën (Decraemer, Van den Berge, & Vermeire, 2008).

Zo zien we in de groep vaak het thema 'zwakken' versus 'sterken' terugkomen. Onze cliënten gaan ervan uit dat je best alles uit de kast haalt, ook agressie als het nodig is, om bij de 'sterken' te horen. Doe je dat niet beland je onvermijdelijk in de groep van de zwakken met alle gevolgen van dien: men loopt over je heen of je wordt onrechtvaardig behandeld.

Mats (21 jaar): 'We leven toch in een wereld van wolven en schapen!? Als je geen wolf bent, word je opgegeten. Wolf zijn is de enige manier om te overleven in een dealermilieu ... het is eigenlijk de enige manier om te overleven in deze wereld! Als je geen wolf bent, ben je onvermijdelijk een schaap!'

Tomas (28 jaar) zegt dat we in een 'fucked up world' leven, een soort circus waar agressie af en toe bij hoort om de orde en rechtvaardigheid te

herstellen. Tomas vindt dat agressie niet zomaar kan, alleen als het nodig is en je op je strepen moet staan. Agressie is in dit geval voor hem dan ook gerechtvaardigd omdat het een hoger belang dient, namelijk het in stand houden van rechtvaardigheid.

Het bespreken van dit onderwerp in groepsverband heeft valkuilen, maar schept ook kansen. Een valkuil is dat de groepsleden zich herkennen in het standpunt van hun medegroepslid en er nog weinig ruimte is voor andere perspectieven. Dit gebeurde na het betoog van Tomas.

In de groep hangt een sfeer van ‘de maatschappij is slecht en iedereen is tegen ons’. De therapeuten proberen andere perspectieven in te brengen en spreken Tomas en de groep aan op verantwoordelijkheid ... tevergeefs! Tomas blijft bij zijn standpunt: ‘Agressie is nodig om een evenwicht te bewaren, om rechtvaardigheid als het nodig is af te dwingen.’

Maar er zijn ook kansen. Niet zelden gebeurt het dat een groepslid er wel in slaagt een ander perspectief binnen te brengen. Dit zijn vaak waardevolle momenten, omdat dit andere perspectief komt van een van hen en niet van de therapeut zelf.

Plots zegt Mats: ‘Ik vind dit eigenlijk bullshit! Een slechte jeugd of achtergrond of het herstellen van de rechtvaardigheid zijn helemaal geen excuus om agressie te plegen! Je maakt je leven uiteindelijk toch zelf!’

Mats zegt dat we allemaal hoe dan ook tussen de lijntjes moeten lopen, dat het klopt dat de wereld of de maatschappij niet altijd eerlijk of rechtvaardig is, maar dat je jezelf hier toch bij moet neerleggen. ‘Je kan geen voetbalmatch winnen met 50 tegen 1.’

We vragen aan Mats waar hij zijn inspiratie voor dit perspectief haalt. Hij vertelt het volgende:

‘Toen ik voor het eerst in de gevangenis belandde, merkte ik dat ik helemaal geen wolf was! In deze wereld was ik een klein en onnozel schaap. Ik stelde er helemaal niks voor! Toen heb ik een ommekeer gemaakt, ik besepte dat het ook anders kan en moet. Ik wou immers nooit meer in die gevangenis terechtkomen.’

Mats vertelt hoe het verdriet en de teleurstelling van zijn moeder ervoor gezorgd hebben dat hij zijn leven wou veranderen. Hij vond het vreselijk om zijn moeder elke keer weer huilend de gevangenis te zien verlaten.

Een systeemtheoretische delictanalyse

De delictanalyse (Decraemer, 2008) is de tweede groepsmodule en omvat ongeveer zeventien uren. Er wordt wat sterker ingezet op het therapeutisch werken met de groep. Wanneer we deze module starten, zijn er meestal een achttal sessies verstreken. Dit maakt dat de groepsleden elkaar al wat beter kennen. Vaak hebben ze tijdens de pauzes ook al op informele manier elkaars verhaal gedeeld of zijn er tijdens de voorafgaande sessies al stukjes van hun verhaal naar buiten gekomen. Verder werden de groepsleden ondergedompeld in het idee dat verschil niet verkeerd hoeft te zijn. Dit is een noodzakelijke voorwaarde voor een veilig groepsklimaat. Groepsleden durven zo andere, meer confronterende perspectieven naar elkaar toe in te nemen en kunnen deze van elkaar verdragen.

Binnen deze module staat er in elke sessie een groepslid centraal. Hij heeft vooraf de opdracht gekregen om thuis, aan de hand van enkele leidraden, na te denken over hoe zijn leven eruit zag in de periode van het delict (werk, vrienden, familie, geldzorgen, huisvesting). Gedurende de groepsessie wordt nagegaan hoe de geweldspiralen voor hem zijn ontstaan. We proberen hierbij de delictketen op een zo breed mogelijke manier in het vizier te krijgen en houden rekening met het heden, verleden en de toekomstplannen die de cliënt heeft op het moment van de feiten. Daarnaast wordt in deze module ook gewerkt met een narratieve methode gebaseerd op de principes van het *reflecting team* en *outsider witness* (Andersen, 1987; White, 2007). Hierbij helpen we de cliënt om vanuit het perspectief van belangrijke anderen te kijken naar de feiten.

Het delict op tafel

In de forensische hulpverlening is hervulpreventie altijd een aandachtspunt. De focus wordt op het delict gericht. Ook binnen onze groeps gesprekken wordt hierop ingezoomd. We exploreren gedetailleerd de gedach-

ten en gevoelens die tijdens en net voor en na de feiten speelden en de context waarin dit alles plaatsvond. We gebruiken hierbij vaak duplomanetjes en -blokken. Enerzijds om trager en uitgebreider de situatie in kaart te brengen, anderzijds omdat door het visuele aspect we op afstand kunnen kijken naar de feiten.

Jef (69 jaar) zegt dat zijn moeder omkwam in een auto-ongeluk toen hij zelf 21 jaar was. Jef zat aan het stuur, een dronken chauffeur reed frontaal op hen in. Moeder was op slag dood. Door dit incident viel ook de familie uit elkaar en kreeg Jef veel fysieke klachten. Nadat zijn partner, de enige die hij momenteel nog heeft, dronken wegging met de auto, ontstond de agressie waarvoor hij werd veroordeeld.

Aan de hand van de duplo vertelt Jef dat de avond van de feiten zijn gevoelens enorm de hoogte in gingen. Zo had hij in eerste instantie slechts één duploblokje dat het gemis en verdriet van zijn moeder en familie symboliseerde. Maar naarmate de avond vorderde, kwamen er blokjes bij: een blokje bezorgdheid, een blokje boosheid omdat zijn vrouw geen rekening hield met zijn bezorgdheid, het blokje 'oud zeer' werd ook groter doordat Jef bang werd dat zijn vrouw iets overkomen was en hij weer alleen zou zijn. Op dat moment kon Jef niemand bedenken waar hij naartoe zou kunnen gaan met al die blokjes emotie, daarom is hij beginnen te drinken met alle gevolgen van dien.

Binnen dit deel van de delictanalyse staan we vooral stil bij de benadeling van het groepslid. Nadien werken we middels een tweede methodiek aan het inbrengen van andere perspectieven. Hierbij is er meer confrontatie, wordt het groepslid uitgedaagd om ook eens vanuit een ander perspectief naar zijn feiten te kijken en verantwoordelijkheden op te nemen.

(H)erkenning

Daders van agressiefeiten hebben zelf vaak geen rooskleurig verleden. Geweld of verwaarlozing tijdens de kinderjaren, ingrijpende verlieservaringen, vaak verhuizen, armoede. Hier werd vaak niet bij stilgestaan, noch door de dader noch door zijn omgeving. Na de feiten wordt de dader wel consequent aangesproken op zijn verantwoordelijkheden en de last die

hij andere mensen heeft berokkend. Dit gebeurt door het gerecht, door de maatschappij, maar ook door hun eigen netwerk. Soms worden ze alleen nog gezien als dader en verdwijnen de andere identiteitsaspecten uit het vizier. Deze onevenwichtigheid zorgt voor gevoelens van boosheid en frustratie. Het is tijdens het maken van de delictketen belangrijk dat er voldoende erkenning is voor de benadeling die de dader vaak zelf heeft ondergaan of nog altijd ondergaat. Zonder deze erkenning is het moeilijk om met hem te reflecteren over eigen daden en de effecten daarvan (Decraemer, 2007). Daarnaast blijft het van belang om andere perspectieven binnen te brengen. Dit om te voorkomen dat de cliënt alleen zijn eigen slachtofferschap ziet, zonder zicht te krijgen op de benadeling die hij de ander aandoet.

We merken dat (h)erkenningprocessen tijdens de groepssessies heel spontaan en vlot ontstaan. De groepsleden zitten vaak in hetzelfde schuitje, kunnen zich beter dan de therapeuten voorstellen wat het is om op te groeien in bepaalde omstandigheden.

Het feit dat een hele groep erkenning kan bieden, geeft een krachtig effect:

Wanneer Jef (69 jaar) het verhaal van zijn jeugd heeft verteld, wordt iedereen stil. Het groepslid naast hem geeft hem een schouderklopje. Een ander groepslid zegt het vreselijk te vinden voor hem. Stelt dat dit het ergste moet zijn wat een mens kan overkomen: 'je eigen moeder zien sterven'.

Na afloop van de sessie zegt Jef dat het hem enorm deugd deed om zijn verhaal te kunnen delen. Dit had hij nooit eerder gedaan. Hij zegt 'gepakt' te zijn door het medeleven van de andere groepsleden. Weer krijgt hij een schouderklopje van de jongen naast hem.

Kenny (25 jaar) vertelt over het moment dat zijn ouders scheidden, hij was toen acht jaar. Moeder ging direct bij haar nieuwe vriend wonen. Kenny kon dit niet accepteren en stelde gedragsproblemen. Stiefvader was verbaal en fysiek agressief naar Kenny, maar moeder koos zijn kant. Bij het beluisteren van dit verhaal zeggen enkele oudere groepsleden: 'Je moet altijd kiezen voor je eigen kinderen, niet voor een man!'

Voor Kenny was deze erkenning vanuit de groep belangrijk. Voor hem was het een voorwaarde om in volgende groepssessies wat breder te kunnen

kijken en om zich te kunnen inleven in de perspectieven en standpunten van anderen, zoals zijn moeder en grootmoeder.

Op zoek naar verbreding: de groep als getuige

Perspectieven van anderen kunnen innemen is een belangrijke voorwaarde om te komen tot een besef van verantwoordelijkheid en tot herstel. Groepstherapie biedt hier een groot voordeel. Via het werken met getuigen, gebaseerd op de methodiek van *reflecting team* en *outsider witness* (Andersen, 1987; White 2007), laten we groepsleden luisteren naar het verhaal van degene die in die sessie centraal staat vanuit het perspectief van een van de betrokkenen (bijvoorbeeld de ouders van de dader, het slachtoffer, de maatschappij). Op die manier krijgt de inbrenger spiegels terug die door individuele gesprekken veel moeilijker te verkrijgen zouden zijn.

Concreet luisteren we gedurende dit onderdeel samen met de groep nog eens naar een korte samenvatting van de feiten, gegeven door de inbrenger. Vervolgens distilleren we hier enkele ‘rollen’ uit. Ook dit doen we in overleg met de groep.

Yassin, een 35-jarige man van Turkse afkomst, vertelt over de feiten. ‘Gedurende het weekend waren de kinderen bij mij. Dit wil zeggen, ze waren samen met mij bij mijn ouders. Wanneer de kinderen bij mij verblijven, krijg ik vaak ondersteuning van mijn ouders in de opvang en zorg voor de kinderen. Plots ging de bel. Mijn ex stond weer als een razende voor de deur. Ik voelde me al woedend worden. Hoe durft ze mij te komen uitschelden in het huis van mijn ouders en in het bijzijn van mijn ouders? De kinderen zeiden dat ik rustig moest blijven, ook mijn moeder zei dit. Ze keken bang. Ik probeerde me in te houden, ging naar de voordeur en wou mijn ex op een rustige manier vragen te vertrekken. Ze zei toen allemaal slechte en beledigende dingen over mij waardoor ik ontplofte. Ik heb haar naar buiten geduwd en de deur dichtgegooid. Mijn ex is hierbij gevallen. Misschien heb ik haar ook een slag gegeven, dit weet ik niet meer.’

Vervolgens krijgt ieder groepslid een positie als getuige. Dat wil zeggen dat ze vanuit een bepaalde inleving luisteren naar het verdere verhaal en

ook vragen stellen aan de inbrenger vanuit deze luisterpositie. Groepsleden nemen altijd per twee of drie een luisterpositie voor hun rekening waardoor ze elkaar kunnen steunen en bijsturen. Het is vaak verrassend hoe goed de groepsleden in staat zijn om het perspectief van een ander in te nemen. Wellicht speelt de kracht van het groepsproces hierbij een rol. We zien namelijk dat de groep elkaar steunt en uitdaagt in het innemen van het perspectief van de ander. Wanneer één groepslid een aanzet geeft, leidt dit vaak tot rijkere dialogen waardoor perspectieven verbreed kunnen worden. De keuze van de getuigenposities komt tot stand in overleg tussen de groep, de inbrenger en de therapeuten. In de casus van Yassin besloten we te werken met drie getuigenposities:

Ten eerste was er de positie van zijn ex-vrouw. In eerste instantie ging de groep immers volledig mee in Yassins boosheid en verontwaardiging. Ze vonden het niet kunnen dat deze vrouw niet naar behoren voor haar kinderen zorgde en Yassin thuis lastigviel. Om die reden vonden we het belangrijk om van haar, ook het slachtoffer, een luisterpositie te maken. Zowel de therapeuten als de groep waren benieuwd naar de perspectieven die hierdoor mogelijk naar boven zouden komen.

Een tweede luisterpositie was vanuit Yassins kinderen. Bij het beluisteren van het verhaal was de groep geschrokken van het feit dat de kinderen getuigen waren van deze ruzie. Ze gaven aan dit een lastig punt te vinden. Ook Yassin zelf gaf aan het hier moeilijk mee te hebben. We besloten twee groepsleden aan te duiden die de positie en de beleving van de kinderen voor hun rekening zouden nemen.

Een derde luisterpositie was die van Yassins ouders. Ook zij waren aanwezig tijdens het delict. En zij hebben Yassin opgevoed met bepaalde waarden en normen. We waren benieuwd naar hun perspectief op de feiten.

Na de verdeling van de rollen krijgt de groep de kans vragen te stellen aan de inbrenger om het beeld van hun getuigenpositie scherper te stellen en zich beter in te kunnen leven, meer voeling te krijgen met hun positie. De vragen die de groepsleden stellen, zijn soms zeer verrassend. In die zin dat de groep ook hier vaak afwijkt van het stereotype beeld dat daders moeite hebben met inleving en perspectiefname. Zo stelden de groepsleden die zich inleefden in Yassins ex-partner heel wat vragen aan Yassin over haar

achtergrond. Het antwoord op deze vragen zorgde ervoor dat de sfeer in de groep over de ex-partner keerde. Er ontstond duidelijk meer begrip voor haar, hetgeen zeker ook een effect had op Yassin. De groepsleden die zich inleefden in de ouders stelden vragen over de waarden en normen waarmee Yassin was opgevoed. De ouders vinden het opnemen van verantwoordelijkheden belangrijk. En ze vinden het belangrijk dat een paar samen voor hun kinderen blijft zorgen, zelfs als ze gescheiden zijn.

Na de vragenronde overleggen degenen met dezelfde getuigenposities en geven vervolgens hun perspectief en beleving op de feiten terug aan de inbrenger. Deze zet zijn stoel dan letterlijk wat uit de kring om vanop een afstand de nieuwe perspectieven binnen te laten komen. We vragen de inbrenger om hier in eerste instantie nog niet te veel op te reageren.

Een kleine greep uit de reacties vanuit de verschillende getuigenposities in Yassins verhaal:

Wes (24 jaar, perspectief van de ex-partner): 'Ik voel me in de steek gelaten door jou. Omdat ik het vroeger zo lastig had, geen goede ouders had, heb ik me vastgeklampt aan jou. Daarom is het moeilijk voor mij om je los te laten. Je loslaten maakt me zelfs boos. Ik neem het je kwalijk dat jij me ook in de steek hebt gelaten.'

Zinno (42 jaar, perspectief van ex-partner): 'Ik bel je soms ten einde raad over de kinderen, omdat ik het soms echt niet meer weet. Niet om jou te pesten! Ik heb zelf geen goed voorbeeld gehad en weet nu niet hoe ik een goede moeder kan zijn voor de kinderen. Ik ben boos omdat je me hier niet meer mee helpt.'

Mo (30 jaar, perspectief van de ouders): 'Wij zijn teleurgesteld in jou. We vinden het niet fijn als je agressief wordt, zeker niet in ons huis en als de kinderen erbij zijn. X blijft nog altijd de moeder van je kinderen, je moet respect hebben voor haar! We stellen ons ook vragen over onszelf. Misschien zijn we fout geweest door je zo te verwennen en de problemen steeds in jouw plaats op te lossen.'

Tomas (28 jaar, perspectief van de zoon): 'Ik was bang. Ik ben altijd bang van je als je zo boos wordt. Wij zien dit vaak al op voorhand aan je ogen. We

vragen dan of je rustig wil blijven, maar je doet dit niet altijd. Dat vinden we niet fijn. Soms ben ik boos op je, maar ik mis je ook als ik bij mama ben.'

De inbrenger mag hierna reageren. Dit moet niet, sommige groepsleden hebben de behoefte om alles eerst wat te laten zakken. We zien dat het beluisteren van deze perspectieven indringend kan zijn. Yassin was na het horen van de verschillende reflecties onder de indruk. Hij werd milder naar zijn ex en begon voor het eerst ook te kijken naar zijn eigen aandeel. Het besef dat hij misschien zelf ook wel een agressieprobleem heeft, kon voor het eerst uitgesproken worden. We zagen dat de groep hier een zeer belangrijke rol in opgenomen had. Enerzijds door erkenning te geven aan Yassin en op een niet-veroordelende manier stil te staan bij zijn benadeling. Anderzijds door hem te confronteren met andere perspectieven.

Tomas (28 jaar) tegen Yassin: 'Ik hoop dat je dit niet verkeerd opneemt, hé dude, maar ik denk echt dat jij een probleem hebt met die agressie! Je bent een goede kerel, echt waar, maar je moet er iets aan doen. Ik vrees dat het anders fout zal aflopen.'

Zinno (42 jaar) tegen Yassin treedt Tomas bij: 'Tomas heeft gelijk. Je moet er iets aan doen want anders gaan ook je kinderen ervoor moeten boeten. Als je in de gevangenis zit, hebben ze niets aan jou ...'

Het werken met deze methodiek heeft ook secundaire voordelen. Niet alleen de inbrenger kan iets hebben aan de geleverde perspectieven. Ook de groepsleden die zich moeten inleven kunnen er soms baat bij hebben.

Mo moest net als Yassin wegens partnergeweld naar de groepsbijeenkomsten komen. Toen Mo zijn situatie inbracht, vroegen we Yassin om zich samen met een ander groepslid in te leven in de rol van Mo's echtgenote. Dit was in eerste instantie een moeilijke opdracht voor Yassin die de boosheid die hij voelde naar zijn ex-partner al snel dreigde te projecteren op de situatie van Mo. Door de steun en interventies van zijn groepsgeenoot lukte het Yassin uiteindelijk toch om zich wat in te leven in de situatie van de partner van Mo.

Ten slotte

Tomas (28 jaar) aan het eind van de therapie: 'In begin voelde ik me hier niet op mijn plaats, ik ben geen agressieveling! Ik deed het niet zomaar. Maar toen ik merkte dat in de groep eigenlijk niemand op zijn plaats zat, kreeg ik meer het gevoel toch op mijn plaats te zitten.'

In dadertherapie is het altijd balanceren tussen begrijpen enerzijds en wijzen op verantwoordelijkheden anderzijds. Werken met groepen biedt voor beide aspecten een enorme meerwaarde.

Elk groepslid heeft zijn eigen unieke kijk op de werkelijkheid. Deze heeft vervolgens een effect op de visie van de andere groepsleden. Op die manier kunnen groepsprocessen soms helend zijn en voor erkenning zorgen van andermans benadeling. Daarnaast kunnen groepsprocessen ook zorgen voor confrontatie, kunnen groepsleden elkaar wijzen op blinde vlekken, niet opgenomen verantwoordelijkheden en kunnen ze elkaar helpen om andere perspectieven in te nemen. Doordat de feedback komt van groepsleden die vaak in hetzelfde schuitje zitten, komt deze anders binnen dan wanneer dezelfde feedback gegeven zou worden door de therapeut in een individueel gesprek.

Wanneer een klimaat van veiligheid, diversiteit en respect in een groep gecreëerd kan worden, ontstaan mogelijkheden om daders te motiveren andere perspectieven in te nemen die helpend kunnen zijn voor een dader die soms vastzit in benadelende verhalen waarbij hij zijn eigen aandeel nog moeilijk kan zien.

Met dank aan Lindsay Vandeput, cotherapeut van de groep 'omgaan met agressie' en alle groepsleden. Hun bijdragen zorgen altijd weer voor een rijkdom aan perspectieven.

Literatuur

Andersen, T. M. D. (1987). The reflecting team: Dialogue and meta-dialogue in clinical work. *Family Process*, 26, 415-428.

- Decraemer, K. (2007). De duistere kant van ouderschap: over inleving en verandering. *Systeemtheoretisch Bulletin*, 24, 5-26.
- Decraemer, K. (2008). Forensische hulpverlening: de moeilijkheid en noodzaak van een reflecterende positie. *Systeemtheoretisch Bulletin*, 26, 5-27.
- Decraemer, K., Van den Berge, L., & Vermeire, S. (2008). Ethisch luisteren naar dadergedrag. Een tweedaagse workshop met Alan Jenkins. *Systeemtheoretisch Bulletin*, 26, 233-249.
- Fondelli, T. (2005). Narratieve therapie en invloedstheorie. Inspiratie naar aanleiding van een tweedaagse workshop met Michael White. *Systeemtheoretisch Bulletin*, 23, 233-245.
- Habekotté, F. (2008). Narratief perspectief. In A. Savenije, M. J. van Lawick, & E. T. M. Reijmers (Red.), *Handboek systeemtherapie* (pp. 205-213). Utrecht: de Tijdstroom.
- Jenkins, A. (2009). *Becoming ethical. A parallel, political journey with men who have abused*. Dorset: RHP.
- Lang, P., & McAdam, E. (1996). *Beyond risk and above suspicion*. Prepublication manuscript.
- Van Reybrouck, T. (2012). De kracht van dialoog. Werken met groepen van ouders van drugsgebruikers en -verslaafden. *Systeemtheoretisch Bulletin*, 30, 109-127.
- White, M. (1995). *Re-authoring lives: Interviews and essays*. Adelaide: Dulwich Centre Publications.
- White, M. (2007). *Maps of narrative practice*. New York: W.W. Norton.